

Bolvári-Takács Gábor

A debreceni neveléstudományi iskola

Az „iskola” szó alapjelentése (ifjúság oktatásával foglalkozó intézmény) közismert. A most bemutatandó, *A „Debreceni Iskola” neveléstudomány-történeti vázlat*a című kötet kapcsán azonban a *A magyar nyelv értelmező szótár*ában található további jelentések egyikét kell irányadónak tekintenünk: „valamely irány(zat), szokás, módszer a tudományban, az irodalomban, a művészetben, a technikában” (3. kötet, *Akadémiai Kiadó*, 1960, 556. o.). A vállalkozás egyedülálló volta és a mű nemcsak terjedelmileg (424 oldal) impozáns jellege megköveteli, hogy értékeit ne csupán általában, hanem kutatástörténeti, műfaji, tartalmi és szerkezeti szempontból részletesen is elemezzük.

A kötet szerkesztője, Brezsnayánszky László, a 2007. június 11-ei debreceni könyvbemutatón a kutatás motivációit és a téma aktualitását abban látta, hogy a felsőoktatás jelenleg folyó átalakulása kapcsán növekvő érdeklődés tapasztalható az egykori egyetemi világ hiteles feltárása és leírása iránt, és az egyetemi diszciplínák közül a neveléstudományi katedra története, szellemisége, ennek változása a kevésbé feltárt témakörök közé tartozik. Mindezen túl a Debreceni Egyetem 2012-ben esedékes, közelgő alapítási centenáriuma szükségessé teszi, hogy rávilágítsanak az egyetem létrejöttét megelőző és azt követő évtizedek szakmatörténeti megítélésében feltáratlan vagy kifejezetten elhallgatott, olykor tendenciózusan értékelt részletekre, személyiségekre, szakmai életpályákra. E

kutatómunkát OTKA-pályázat is segítette (*A „debreceni iskola”. Pedagógiai-tanárképzési irányzatok és képviselőik történeti-regiónális összefüggésben – T043016*). A szerkesztői előszó szerint a kötetben e program írásai jelentek meg, ám a kutatás során egyes tanulmányok már napvilágot láttak: a „félidős” összegzést, közel 250 oldalon, *A debreceni iskola* (szerk.: Brezsnayánszky László – Fenyő Imre, *Acta Paedagogica Debrecina CIII*. Debrecen, 2004) című kiadvány tartalmazza.

A könyv első látásra tanulmánykötet: az elkészítésében részt vállaló 18 szerző több mint harminc közleményt jegyez. A fejezetek áttekintése után azonban egyértelművé válnak a munka monografikus érdemei: az egyes pedagógiai korszakok és a hozzájuk kötődő professzori életművek oly sokoldalú ábrázolásával találkozunk, amelyekből – az önálló szerzői megközelítéseken túl – világos ívben rajzolódik ki a mai nevén Debreceni Egyetem pedagógiai műhelyeinek fejlődése.

Ez a fejlődési út a pedagógiai tanszék professzorainak tudományos munkásságán alapul. Így nem meglepő, hogy a fejezetek tagolása ehhez kapcsolódik, s a kötet gerincét (*III-VI. fejezetek*) az 1912-től 1970-ig terjedő időszak négy meghatározó személyisége, négy tanszékvezető életműve képezi: Mitrovics Gyula (1918-41), Karácsony Sándor (1942-50), Jausz Béla (1951-66) és Kelemen László (1966-70, majd a pszichológia tanszéken: 1970-82).

A két református „fellegvár”, Debrecen és Sárospatak neveléstörténeti összefüggéseivel, a párhuzamokkal és kölcsönhatásokkal eddig már több – főleg „kettős kötődésű” – kutató foglalkozott (Baráth Béla Levente, Barcza József, Dankó Imre, Hörcsik Richárd, Takács Béla, Ugrai János stb.). A „Debreceni Iskola” vonatkozásában nem kisebb személyiség, mint a tanszék-alapító *Mitrovics Gyula* az összekötő kapocs. Mitrovics 1871-ben Sárospatakon született, ahol az apja, id. Mitrovics Gyula közel harminc éven át oktatott gyakorlati teológiát és erkölcsantant a Teológián. A fiát a pesti bölcsészkaron, illetve bécsi és berlini egyetemeken taníttatta. Az ifjabb Mitrovics így széles műveltséggel, gazdag tapasztalatokkal térhetett haza. 1893-ban *A valószínűségről* c. esztétikai tanulmányával doktori címet szerzett és gimnáziumi tanár lett Sárospatakon. Még nem volt harminc esztendő, amikor németből lefordította Schwegler Albert *A bölcsélet története* c. vaskos művét, amelyet az MTA, a Filozófiai Írók Társasága XVII. köteteként, 1903-ban megjelentetett. E munka két szempontból is jelentős: Mitrovics hangsúlyozottan törekedett a magyar filozófiai szaknyelv használatára, továbbá a kötethez függelékként csatolta a magyar bölcséleti irodalom vázlatát. A kiváló tanár nem sokáig maradt Patakon: előbb a miskolci leánynevelő intézet igazgatója (1904-09), majd a Debreceni Kollégium bölcsészeti akadémiai tagozatának tanára (1909-14) lett. Ezután négy évig a Kollégium internátusának és könyvtárának vezetője, végül elnyerte az egyetem akkor létrehozott pedagógiai tanszékét. Mitrovics életútját, tudományos és tudományszervezői munkásságát, benne 1940-41. tanévi rektori működését Vincze Tamás négy tanulmányban, kimerítő részletességgel tárgyalja. Talán csak figyelmetlenség, hogy dékáni működését (1923-24) nem említi, de még sajnálatosabb, hogy akadé-

miai taggá választásáról is megfeledkezik: ezekről sem az életrajzi (89-103. o.), sem az egyetemi és egyetemen kívüli szerepvállalásról szóló fejezetben (128-139. o.) nincs szó. (Miközben egyéb tudományos, közéleti szerepléseiről, előadásairól értesülünk: Magyar Pszichológiai Társaság, Magyar Esztétikai Társaság stb.). Mitrovicsot 1935. május 16-án választották meg az MTA levelező tagjává, székfoglalóját 1937. január 4-én tartotta *Az esztétika fogalma és főbb problémái* címmel (megjelent az *Esztétikai Füzetek* c. sorozatban, 1939). Miután 1945-ben visszatért Sárospatakra, 1947. december 9-én lemondott akadémiai tagságáról – ennek okát csak találgathatjuk, bár nem lenne érdektelen felderíteni –, később Nyugatra távozott. Stuttgartban halt meg 1965-ben. A professzori nyugdíjazása utáni életút bemutatása természetesen nem kérhető számon a jelen kutatáson, de az akadémiai tagság aligha nevezhető elhanyagolható életrajzi tényezőnek, különösen annak tükrében, hogy a pedagógia debreceni professzorai közül később e cím elnyerése eddig senkinek sem sikerült. *A Karácsony Sándorról* szóló fejezet tanulmányai közül három Fenyő Imre tollából származik (köztük az életrajz), ifj. fekete Károly, Holik Ildikó és Komlósi Sándor egy-egy írással van jelen. Karácsony 1942-50 közötti tanszékvezetői periódusa a többszörös átmenet szűk évtizede, legalább négy politikai „rendszerváltás” (szellemileg-ideológiailag ennél több), még ha ezek időtartama, illetve az egyetem életére gyakorolt hatása lényegesen eltérő is volt. Személyisége, tudományos munkásságának értékelése erősen megosztotta az egyetemi közvéleményt, megjelent művei mindig nagy feltűnést keltettek. Katedrájáról a személyét ért támadások miatt mondott le, és alig két évvel élte túl nyugdíjazását. *Jausz Béla* tanszékvezetői (1951-66), ezen belül professzori (1957-66) korszaká-

nak bemutatása elsősorban Orosz Gábor, illetve Nyilas Bernadett és Vecsey Beatrix érdeme. Jausz többszörösen kiegyensúlyozó személyiség volt. Debreceni egyetemi oktatói tapasztalatok után másfél évtizedet töltött a budapesti bölcsészkaron, majd Karácsony távozása után visszahívták. Így 1951-ben helyismerettel rendelkező, de a közelmúlt eseményeiben nem érintett tanszékvezető docensként szervezhette újra a pedagógia tanszékét. 1957-ben professzori kinevezést kapott, s benne látták a forradalom utáni egyetemi autonómia-törekvések véghezvivőjének személyét is: 1957-59 között az egyetem rektora. (E tisztséget a pedagógia tanszék oktatói közül azóta sem töltötte be más.) 1966-ig vezette a tanszékét, a katedráról a következő évben vonult nyugalomba, de a Magyar Pedagógiai Társaság alapító elnökeként továbbra is élénk tudományszervező (és kiegyensúlyozó) munkát végzett, 1974-ben bekövetkezett haláláig.

Kelemen László professzori időszaka két részre osztható, amelyből az első (1966-70) kapcsolódik szorosan a pedagógia tanszékhez, ezt követően 12 éven át az akkor önállósult pszichológiai tanszék élén állt. A róla szóló fejezetben a kutatás szempontjából releváns munkásságát négyen dolgozták fel: Bajusz Bernadett, Balogh László, Orosz Gábor és Szirmai Hajnalka. Életútja csak tanszékvezetőként kötődött Debrecenhez: korábban a budapesti, illetve a pécsi tanárképzőket erősítette. Kelemen László meghívása a Debreceni Egyetem egyik jellemző törekvését példázza: a zárkózottságot mutató „cívus város” a szakmai értékek és érdekek mentén rendszeresen él a minősített külső erők bevonásával. (A kilencvenes években

ezt igazolta Kozma Tamás professzori-tanszékvezetői meghívása.)

A tanári életutakat és hatásukat bemutató III-VI. fejezetek köré a témakörhöz kapcsolódó, de nem kevésbé fontos fejezetek társulnak. Az elsőben a szerkesztő bevezető áttekintése, valamint a pedagógia tudománytörténeti kutatásának néhány újabb nemzetközi irányzata és eredménye olvasható; ez utóbbi Németh András munkája. A második fejezet – ifj. Fekete Károly tollából – a Debreceni Református Kollégium pedagógiai tanárait és tanárképzését mutatja be, mint az önálló debreceni egyetem szellemi-szervezeti előzményeit, különös tekintettel Makkai Sándor munkásságára. A hetedik fejezet pedig a korszakokon átívelő változásokról, szellemi sugárzásokról szól: Brezsnay László a tudós-utánpótlásról, ifj. Fekete Károly a debreceni egyetem „református” jellegéről, Kozma Tamás pedig a „Debreceni Iskola” pedagógiájában fellelhető hasonlóságokról és különbségekről értekezik. A professzorok köré épített kutatási fővonalat rövid arcképvázlatok teszik teljessé: a II-VI. fejezetek végén az adott korszakban a tanszéken működő más oktatók szakmai pályáját is megismerhetjük. Nem maradnak ki kutatásból a Református Kollégium tanárai, s a későbbi évtizedeket jellemző, olykor meghatározó egyéniségek, mint Tankó Béla, Kiss Árpád, Bajkó Mátyás, Durkó Mátyás, Petrikás Árpád és mások. A kötetet képmelléklet zárja.

A hazai egyetemek vonatkozásában egyedülálló monográfia tartalmában és – remélhetőleg – további kutatásokra ösztönző hatásában is jelentős alkotás, amely a Debreceni Egyetem mai Neveléstudományi Intézetének szilárd identitását, s oktatóinak alkotó erejét bizonyítja.

(A „Debreceni Iskola” neveléstudomány-történeti vázlat, szerkesztette. Brezsnay László, a szerkesztő munkatársai: Kozma Tamás és Fekete Károly, Gondolat Kiadó, Budapest, 2007)